

9. Taylor P., Hoyle M. The Spatial Order of European Cities // Journal of Economic and Social Geography – 2000. – N 2 (91). – P.176-189.

10. Powell W., Koput K., Bowie J., Smith-Doerr L. The Spatial Clustering of Science and Capital: Accounting for Biotech Finn - Venture Capital Relationships // Regional Studies. – 2002. – N 3. – P.291-305.

11. Новікова А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України // Стратегічна панорама. – 2000. – №3-4. – С.11-38.

Получено 06.12.2011

УДК 364

І.Ф.ЛІСНА, канд. екон. наук, І.В.ПИВАВАР

Харківський національний економічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Розглядається сучасний стан та основні проблеми житлово-комунального комплексу. Відображаються проблеми пошуку джерел державного регулювання комунальних підприємств, обґрунтовується необхідність реформування житлово-комунального господарства.

Рассматривается современное состояние и основные проблемы жилищно-коммунального комплекса. Отображаются проблемы поиска источников государственного регулирования коммунальных предприятий, обосновывается необходимость реформирования жилищно-коммунального хозяйства.

The current state and the basic problems of a housing-and-municipal complex is considered. Problems of search of sources of state regulation of the municipal enterprises are displayed, proved necessity of reforming of housing and communal services.

Ключові слова: житлово-комунальний комплекс, комунальні підприємства, соціальна політика, ціноутворення, розвиток.

Сучасний стан економіки України можна охарактеризувати як період розвитку ринкових відносин, ускладнений системною кризою. У структурі економіки держави житлово-комунальне господарство являє собою цілий комплекс підгалузей, які забезпечують умови нормальної життєдіяльності населення і функціонування міських організацій. Житлово-комунальне господарство є галуззю сфери послуг і найважливішою частиною територіальної інфраструктури, що визначає умови життєдіяльності громадян. Прояви кризи у промисловій сфері економіки знайшли свій відбиток у посиленні соціальної напруженості в суспільстві. Кризовий стан житлово-комунального господарства зумовлений неефективною системою управління, дотаційністю сфери, її незадовільним фінансовим станом, високими витратами на виробництво, відсутністю економічних стимулів щодо зниження витрат, пов'язаних з наданням житлових та комунальних послуг, нерозвиненістю конкурентних відносин у галузі і, як наслідок, неефективною роботою

підприємств, великими втратами енергії. Якісне вдосконалення економічних процесів, що мають місце на рівні окремих муніципальних утворень, вимагає дослідження теоретичних та практичних засад реформування житлово-комунального господарства, виявлення особливостей системи управління даною сферою в процесі діяльності багато-профільних підприємств, розробки стратегії управління тарифами з метою підвищення ефективності та якості обслуговування населення житлово-комунальними послугами. Все це визначає актуальність теми дослідження.

В економічній літературі проблемами розвитку житлово-комунального господарства та його реформування приділяється значна увага. Дослідження у цій сфері відображаються у працях Гриневич Е.А., Строкань Т.М., Тищенко О.М., Вороніна А.Г. [2-5] та ін.

Але до цього часу багато теоретичних і методичних проблем обґрунтування стратегічних заходів щодо забезпечення сталого розвитку житлово-комунального комплексу залишаються недостатньо вивченими та вимагають докладного дослідження.

Метою дослідження у даній роботі є теоретичне обґрунтування та розробка методичних рекомендацій щодо урахування умов ринкового середовища при реформуванні житлово-комунального комплексу.

Житлово-комунальне господарство в значній мірі формує середовище життєдіяльності людини. Ця галузь, з одного боку, випробовує вплив ринкових відносин, що розвиваються, а з іншого – є важливою ланкою системи соціального захисту населення. Сьогодні саме вона породжує серйозні соціально-економічні проблеми і суперечності в суспільстві, що є неприпустимим, зважаючи на те, що одним з головних пріоритетів економіки України є соціальна захищеність її громадян.

Діяльність комунальних підприємств в Україні носить суспільний характер, послуги споживаються колективно і мають риси суспільного блага. Споживання є сумісним навіть тоді, коли, на перший погляд воно виступає як індивідуальне.

Ситуація у сфері житлово-комунального господарства, що склалася на початок соціально-економічних реформ в Україні, відповідала типовим умовам адміністративно-командної системи з погляду технічних характеристик стану галузі, інституційної структури, взаємин виробників і споживачів, механізмів формування цін. Їй були притаманні риси, які визначали загальну неефективність функціонування економіки: панування державної власності; високий рівень монополізації і централізації управління навіть в тих випадках, коли це не було обумовлено технологічно; штучна монополізація у багатьох видах вироб-

ництва; висока дотаційність, обумовлена механізмом централізованого ціноутворення. Це в сукупності невілювало мотивацію економічних агентів в цій сфері, орієнтуючи її на тип господарської діяльності, яку прийнято називати «витратним механізмом» [1].

У структурі економіки держави житлово-комунальне господарство являє собою цілий комплекс підгалузей, суб'єктів ринку, що забезпечують умови нормальної життєдіяльності населення і функціонування міських організацій та виступають галуззю сфери послуг і найважливішою частиною територіальної інфраструктури.

Основною перевагою економіки житлово-комунального комплексу є те, що комунальне господарство відіграє подвійну роль в створенні валового внутрішнього продукту. З одного боку, надаючи послуги населенню і бюджетним організаціям, комунальне господарство не створює додаткову вартість (міський електротранспорт, водопровідно-каналізаційне господарство, житлове господарство та ін.). З іншого – ці ж галузі, надаючи послуги, переносять вартість на готовий продукт інших галузей і таким чином беруть участь в створенні валового внутрішнього продукту; житлово-комунальне господарство має чітко виражену соціальну спрямованість і знаходиться під впливом процесів урбанізації, а це у свою чергу залежить від технологічного прогресу; житлово-комунальне господарство взаємодіє з усіма галузями економіки.

Тому саме ці риси повинні враховуватися для розробки нових підходів до стимулювання економічного зростання, створення конкурентного середовища і реформування житлово-комунального господарства як природної монополії [4].

Сфера надання житлово-комунальних послуг потребує на постійне регулювання з боку держави, оскільки споживачі фактично не мають змоги вибору надавачів послуг і не впливають на процеси ціноутворення. Лише на законодавчому рівні можна реалізувати організацію контролю за витратами на виробництво послуг, оскільки дія ринкового механізму у цій сфері значно обмежена. Схематично це показано на рисунку.

Житлово-комунальний комплекс є важливим елементом економічної діяльності. При належній обґрунтованій соціально-економічній політиці він може використовуватися як двигун економічного зростання, а отже, й може бути основою для формування приватного капіталу, житлово-комунальний комплекс відіграє значну роль у діяльності держави. Послуги з тепло-, газо-, водопостачання й обслуговування житла є необхідними (хоча і не достатніми) умовами існування практично кожної людини і багато в чому визначають якість нашого життя.

Житло є найважливішою частиною соціальної інфраструктури, тобто того комплексу галузей сфери обслуговування, яка покликана забезпечувати задоволення соціальних потреб населення.

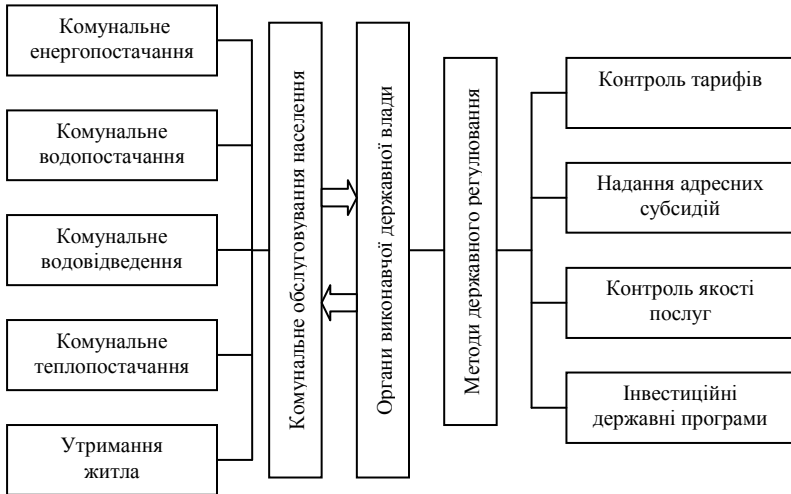

Схема функціонування та державного регулювання комунальних послуг

Розмір плати за житлово-комунальні послуги не повинен надавати збитку в задоволенні інших життєво важливих потреб. Тому система встановлення розмірів оплати населенням житлово-комунальних послуг обов'язково повинна регулюватися державою.

Економіка житлово-комунального комплексу базується на декількох положеннях:

- 1) комунальне господарство відіграє подвійну роль у створенні валового внутрішнього продукту;
- 2) житлово-комунальне господарство має чітко виражену соціальну спрямованість і знаходиться під впливом процесів урбанізації, а це у свою чергу залежить від технологічного прогресу;
- 3) житлово-комунальне господарство взаємодіє з усіма галузями економіки [3].

Тому саме ці риси повинні враховуватися при розробці нових підходів до стимулювання економічного зростання, створення конкурентного середовища і реформування житлово-комунального господарства.

Проблема монопольного становища житлово-комунального комплексу України призводить до того, що муніципалітети не можуть

встановити адекватні ціни на комунальні послуги оскільки системи (мережі) належать їм, а „раціональні економічні розрахунки” не дозволяють встановити адекватні розцінки на ці ресурси, на відміну від ситуації, при якій панує система приватної власності і конкурентного ринку. Оскільки економічний розрахунок поза ринком неможливий, то політичні рішення не можуть служити реалістичною заміною цін, визначуваних на вільному ринку. Причинами відмови від монополізму в сфері житлово-комунальних послуг може бути як досягнення науково-технічного прогресу, так і зміна соціально-економічних пріоритетів розвитку суспільства.

Регулювання підприємств суспільної інфраструктури, в яку входить житлово-комунальний комплекс перешкоджає інвестиціям в даній галузі, тим самим позбавляючи споживачів можливості задовольнити свої потреби оптимальним чином. Створення конкурентного середовища в сфері житлово-комунальних послуг має бути одним з пріоритетних напрямів діяльності держави.

Розвиток житлово-комунального господарства в значній мірі формує якісне становище життєдіяльності людини. Ця галузь, випробовує вплив ринкових відносин, що розвиваються, з іншого боку є важливою ланкою системи соціального захисту населення. Як уже наголошувалось, одим із головних пріоритетів економіки України у сфері житлово-комунального господарства є її соціальна орієнтація, яка породжує серйозні соціально-економічні проблеми і суперечності в системі ринкових відносин.

Отже, аналіз діючої методики визначення комунальних тарифів має значне практичне значення для якості життя населення та його соціальної захищеності.

Сучасний розвиток економіки України супроводжують інфляційні процеси, ще одним з важелів нестабільності комунальних тарифів є коливання цін на енергоносії як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Але сучасні та очікувані в майбутніх інфляційних процесах можливі зростання вартості енергоносіїв не можуть бути підставою для автоматичного підвищення тарифів ЖКГ. Органам місцевої влади необхідно не допустити затвердження економічно необґрунтованих тарифів. Встановлення тарифів на послуги тепlopостачання, водopостачання та водовідведення сьогодні повноцінно знаходиться в руках місцевої влади, яка юридично затверджує їх і несе за це відповідальність перед громадою [2].

Протягом тривалого часу тарифи на житлово-комунальні послуги для населення адміністративно стримувалися органами місцевого самоврядування, що призвело до погіршення фінансово-економічного

та технічного стану як галузі в цілому, так і підприємств, що характеризується різким збільшенням збитків, зростанням дебіторської та кредиторської заборгованості.

Реалізація розроблених та затверджених постановами Кабінету Міністрів України порядків формування тарифів дає змогу запровадити механізм розрахунку економічно обґрунтованих тарифів на підставі державних, галузевих норм і нормативів на житлово-комунальні послуги для підприємств усіх форм власності, забезпечує єдині принципи та методичні основи формування тарифів, запроваджує єдину класифікацію витрат, які включаються до складу повної собівартості послуг з теплопостачання, водопостачання та водовідведення, запобігає включенню до складу тарифів витрат, безпосередньо не пов'язаних з наданням таких послуг.

Для ефективного регулювання галузі реформи повинні бути обґрунтованими, дієвими й послідовними. Для досягнення найбільш ефективних результатів необхідно застосовувати наукові розробки щодо зниження можливих соціальних ризиків. Логіка реформування припускає послідовне проведення в життя принципу обґрунтованості державного впливу на економіку з використанням законного права примусу (регулювання). Організація державного регулювання має здійснюватися відповідно до принципів обов'язкової, максимально повної і ефективної реалізації дійсно необхідних функцій держави з паралельним скороченням втручання в підгалузі, де недосконалість ринкового механізму є мінімальною або не виявляється зовсім (скасування надлишкових функцій), що врешті решт служитиме основній меті – скороченню адміністративних, економічних і організаційних бар'єрів для розвитку галузі. Велике значення має підвищення якості ухвалюваних рішень у сфері державного регулювання діяльності житлово-комунального господарства.

З метою перевірки дієвості державного регулювання, впорядкування діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування необхідно здійснювати періодичну оцінку регулюючих мір на предмет їх доцільності й ефективності. Серед всього масиву чинних нормативних правових актів існує коло державних регуляцій, які містять норми, що компенсували недосконалість ринкових важелів у момент їх прийняття, але що не виконують цю функцію в поточний період часу (застарілі регуляції) або ж спочатку надмірні (створюючі не-ефективні адміністративні бар'єри). У зв'язку з цим, діяльність по підвищенню якості регулюючих рішень окрім створення організаційних механізмів, які перешкоджали б появі нових обов'язкових для виконання правил, таких, що мають характер механізмів для додаткового

стягнення податків (інших фінансових надходжень) або адміністративних бар'єрів, має бути зосереджена на аналізі вже чинних нормативно-правових актів і відміні застарілих і економічно неефективних норм [2].

Необхідно звернути увагу на особливості саме державного регулювання. Тільки держава має виняткові права втручатися в хід різноманітних суспільних процесів, зокрема пов'язаних із здійсненням юридичними і фізичними особами діяльності економічного характеру по задоволенню своїх потреб і законних інтересів, за допомогою видання законів і підзаконних актів та здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності у рамках і на основі законів, що обмежує права і накладає обов'язки. Але держава взмозі здійснювати регулювання делеговане або санкціоноване ним іншим структурам, в тому числі й підприємницьким, тобто регулювання, яке не здійснюється безпосередньо державою. Тому актуальними є шлях розвитку делегованого державою регулювання окремих підгалузей житлово-комунального господарства як альтернативи державному регулюванню, з обов'язковим урахуванням можливостей добровільного і делегованого саморегулювання при доказі необхідності державного втручання.

Ефективність державного регулювання (регулюючих заходів) повинна оцінюватися: на стадії прийняття рішень; в процесі підготовки нормативних правових актів у сфері регулювання об'єктів господарювання; відстежуватися у рамках періодичної оцінки з метою відміни (внесення змін і доповнень) чинних нормативних правових актів.

Таким чином, сфера надання житлово-комунальних послуг потребує на постійне регулювання з боку держави, оскільки споживачі фактично не мають змоги вибору надавачів послуг та не впливають на процеси ціноутворення. Лише на законодавчому рівні можливо реалізувати організацію контролю за витратами на виробництво послуг, оскільки дія ринкового механізму у цій сфері значно обмежена. Слід упорядкувати механізм регуляторного процесу, який би включав всі необхідні ланки, а саме: цінове регулювання, встановлення певних техніко-економічних критеріїв діяльності на споживчому ринку і ряд інших, дозволити проводити і реалізовувати потрібні важелі впливу в досягненні стратегічних цілей при вільній повсякденній діяльності для їх досягнення, забезпечив, де це необхідно, розділення функцій управління і регулювання.

1. Башмаков И.В. Способность и готовность населения оплачивать жилищно-коммунальные услуги / И.В. Башмаков // Вопросы экономики. – 2004. – №4. – С.136-150.

2. Воронин А.Г. Муниципальное хозяйство и управление: проблемы теории и практики / А.Г. Воронин. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 176 с.

3.Гриневич Е.А. Проблемы обеспечения устойчивого развития и пути реформирования жилищно-коммунального хозяйства г. Харькова / Е.А. Гриневич // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.57. – К.: Техніка, 2004. – С.58-63.

4. Строкань Т.М. Розвиток конкурентних відносин у житлово-комунальному господарстві: Муніципальний і приватний сектори / Т. М. Строкань // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.40. – К.: Техніка, 2002. – С.167-176.

5.Тищенко О.М. Реформування житлово-комунального господарства: теорія, практика, перспективи / О.М. Тищенко, М.О. Кизим, Т.П. Юр'єва, С.Ю. Юр'єва, І.В. Покуца. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 368 с.

Отримано 09.02.2012

УДК 338.27

О.А.БОРОВИК

Харківська національна академія міського господарства

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Запропоновано напрями забезпечення розвитку Харківського регіону, досліджено стан житлово-комунального комплексу на державному й регіональному рівнях, визначено особливості функціонування й розвитку житлово-комунального комплексу на сучасному етапі економічних перетворень.

Предложено направления обеспечения развития Харьковского региона, исследовано состояние жилищно-коммунального комплекса на государственном и региональном уровнях, определены особенности функционирования и развития жилищно-коммунального комплекса на современном этапе экономических преобразований.

Directions of maintenance of development of the Kharkov region are offered, the condition of a housing-and-municipal complex at the state and regional levels is investigated, features of functioning and development of a housing-and-municipal complex at the present stage of economic transformations are defined.

Ключові слова: житлово-комунальний комплекс, регіон, аналіз підприємств житлово-комунального комплексу, заборгованість за житлово-комунальні послуги.

В сучасний період ринкової трансформації економіки України пріоритетним завданням є розвиток житлово-комунального комплексу в регіонах, орієнтованого на досягнення результатів, визначених у Загальнодержавних програмах розвитку і реформування цього комплексу. Натомість, більшість проблемних питань в представленій сфері залишаються невирішеними, а сучасні траєкторії розвитку регіонів характеризуються посткризовими тенденціями, що негативно впливає на функціонування територіальних підприємств житлово-комунального комплексу.

Крім того, за роки незалежності України визначено й на теоретичному рівні обґрунтовано проблеми регіонального розвитку [1-4]. На-